

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE TÜRKİYE

Yrd. Doç. Dr. Hasan DURAN*

Özet

Temel hak ve özgürlükler arasında ifade özgürlüğünün öncelikli bir yeri vardır çünkü bu özgürlük olmadan diğerlerini kullanmak olanaksız hale gelmektedir. Düşünce ve ifade özgürlüğü toplumda daha iyi ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlayarak bunlar arasında bir seçim yapma imkanı sağlar. Temel bir hak olan ifade hürriyeti, tarihi süreç içerisinde demokratik toplumların anayasalarında ve insan haklarına ilişkin evrensel belgelerde yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda hukuk devleti ilkesi temel ilkeler arasında yer almış ve hukuk devletinin ilkelerine de yer verilmiştir. Fakat, Türkiye'de ifade özgürlüğü ve genel olarak diğer temel insan hakları ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi için öncelikle iç hukukta bazı düzenleme ve yenileştirmelerin yapılması gereklidir.

Anahtar kelimeler: Temel haklar- ifade özgürlüğü- hukuk devleti- ifade özgürlüğü ve Türkiye

Abstract

The freedom of speech is very prominent among the fundamental rights and freedoms because of its being compulsory component in order to use the others. The freedom of thought and speech provides the base for the new ideas and novelties and opportunity to choose the best one for any society. The freedom of thought and speech as the fundamental right has been placed within the constitutions of the democratic societies during the historical process and the universal documents pertaining with the human rights. The principal of supremacy of law has been considered as the fundamental right in the Constitution of Turkish Republic. Nevertheless, the new reforms and regulations in internal law are necessarily required in order to preserve and develop the fundamental human rights and freedoms.

Keywords: Fundamental rights- freedom of speech- state of law- freedom of speech and Turkey

GİRİŞ

İnsanı diğer canlı türlerinde ayıran en büyük özelliği düşünmesi ve düşündüklerini değişik şekillerde ifade edebilmesidir. Düşünce ve ifade kavramları birbirlerine sıkı sıkıya bağlı kavramlardır. Düşünce olmadan ifade

* Dumlupınar Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

olamayacağı gibi ifade edilmeyen düşüncelerin de anlam kazanamayacağı açıktır.

Temel hak ve özgürlükler arasında ifade özgürlüğünün öncelikli bir yeri vardır çünkü bu özgürlük olmadan diğerlerini kullanmak olanaksız hale gelmektedir. İnsanların herhangi bir konuda kanaat sahibi olabilmeleri için serbestçe bilgi alabilmeleri ve kendi kanaatlerini çevrelerine aktarabilmeleri ancak ifade özgürlüğünün sağlandığı bir ortamda söz konusu olur. İfade özgürlüğü, kişilerin sosyal ihtiyaçlarını gidermelerini ve toplumda kendilerine bir yer edinmelerini sağlayan bir olgudur.

Düşünce ve ifade özgürlüğü toplumda daha iyi ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlayarak bunlar arasında bir seçim yapma imkanı sağlar. İfade özgürlüğünün, demokratik toplumun açısından önemi kuşku götürmez. Demokrasinin en önemli ilkesi çoğulculuk olduğuna göre, gerçek demokrasi ancak halkın her kesiminin düşüncelerini açıkça dışa yansıtılabildiği ve karşılıklı fikirlerini tartışılabildiği bir ortamda gerçekleşebilir.

Çalışmada ilk olarak, ifade özgürlüğünün anlamı, kapsamı ve gerekliliği üzerinde durulmuş, daha sonra ifade özgürlüğünün uluslararası insan hakları belgelerinde ne şekilde düzenlendiği incelenmiştir. Diğer bölümlerde Türkiye’de ifade özgürlüğü ile ilgili yasal düzenlemeler ve mevcut durum üzerinde durulmuş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine ifade özgürlüğü ihlali gerekçesiyle götürülen davalardan bazıları olan, Şener, Polat ve Ceylan davalarının gerekçe ve sonuçları incelenmiştir.

1. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ANLAMI VE KAPSAMI

1.1. İfade Özgürlüğünün Anlamı

İfade özgürlüğünün ne anlama geldiğini kavrayabilmemiz için öncelikle onu meydana getiren ifade ve özgürlük kavramları üzerinde durulması gereklidir. İfade kavramı ile tam olarak ne kastedilmektedir? Bu soruya verilecek cevap konusunda bilim adamları arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kavramın çok farklı tanımları yapılmıştır. Bunun nedeni ifade kavramının (felsefi, siyasal, yargısal, sanatsal ve bilimsel) açıdan çok geniş bir anlama sahip olmasıdır.

İfade, kaynağını düşünmekten alır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünmesidir.¹ Kişi öncelikle soyut olarak kafasında bazı düşünceler oluşturur sonra bu düşünceleri çeşitli sembol ve formlarla dış dünyaya yansıtarak kendisini ifade etmeye çalışır. Günlük kullanımında ifade

¹ Trager, Robert/Dickerson, Donna L. (2003), **21. Yüzyıl’da İfade Hürriyeti**, (Çev: A. Nuri Yurdusev), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s. 16.

kelimesi ile bir taraftan haberleşme ima edilirken, diğer taraftan bireyin iç duygularının bir şekilde dışa vurumu da ima edilebilir.²

Haberleşme anlamında ifade söz konusu ise, haberi veren, yani bir iletici ile haberi alan alıcı veya alıcı grubunun bulunması gereklidir. Örneğin, satıcının telkini ve övgüsüne uyarak aldığınız bilgisayar söylendiği gibi çalışmıyor ve istenen sonuca varmanızı sağlayamıyorsa, bilgisayarı satın aldığınız mağazanın sahibine giderek memnuniyetsizliğinizi ifade etmeniz yani içinde bulunduğunuz durum hakkındaki düşüncelerinizi satıcıya iletmeniz son derece normaldir. İfade kavramı, haberleşme konusu içerisinde incelendiğinde, sadece sözlü konuşma biçiminde değil, yazılı olarak da gerçekleştiği görülür. Bu durumda da haberleşmenin temel unsurları olan iletici ve alıcı bulunur. Ancak iletişimin biçim değiştirmesi söz konusudur. Eğer kişi duygu ve düşüncelerini dil bilgisi kurallarına uygun, düzenli ve tam olarak yazıya dökabiliyorsa o kişinin kendisini yazılı olarak başarılı bir şekilde ifade ettiği söylenebilir.

İkinci olarak ifade kelimesi, iletişimin unsurlarını kapsamaksızın yani haberleşme olarak nitelendiremeyeceğimiz bazı hareketleri açıklamak için kullanılır. Bu, “kendi kendini ifade” tarzını ortaya çıkaran anlamında “ifade etme” veya “birini ifade etme” anlamlarındadır.³ Kişiler iç duygularını çeşitli davranışlarla dışa vurarak kendilerini ifade edebilirler. Örneğin, televizyonda izlediği bir futbol maçı esnasında taraftarı olduğu takımın mağlup duruma düşmesine öfkelenen kişi tepkisini terliğini televizyona fırlatarak ifade edebilir. Yani haberleşme olmasa da davranışına bakarak kişinin öfkeli olduğunu anlayabilmemiz mümkündür.

Bazen kişinin susması bile, bir düşüncenin dışarıya yansımaları şeklinde değerlendirilerek hukukun ilgi ve düzenleme alanına girebilmektedir. Yani kişi, hiçbir sözlü veya yazılı açıklama yapmadan sessiz kalarak da belli konulardaki bazı düşüncelerini dış aleme yansıtabilir ki ifade kavramı bu tür tavırları da kapsamaktadır.⁴ Olumsuz durumlarla karşılaşan kişiler ya da gruplar negatif tepkilerini susarak ifade etme yolunu seçebilirler.

Düşünceyi ifade etmenin başka bir yolu da farklı semboller kullanmak vasıtasıyla olabilir. Özellikle sanat alanında resimler, heykeller, oymalar, besteler sanatçıların duygu ve düşüncelerini topluma yansıtmalarını, yani kendilerini ifade etmelerini sağlayan araçlar olarak görülebilirler. Ayrıca bir

² Schauer, Frederick (2002), **İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme**, (Çev: M. Bahattin Seçilmişoğlu), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002, s.74.

³ Beydoğan, T. Ayhan (2003), **Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.11.

⁴ Küçük, Adnan (2003), **İfade Hürriyetinin Unsurları**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2003, s. 11.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

kişinin diğer insanlara düşünce ve duygularını iletme girişimlerinden bazıları kelime ve resim içermez. “Sözlü ve yazılı olmayan bazı semboller bazı fikirleri ifade ederler ve toplum da bunları bilir.”⁵ Örneğin, bizim ülkemizde yakaya takılan siyah kurdele topluma zarar veren eylemleri kınama ve protesto etme anlamına gelmektedir.

Düşüncelerin ifadesini kişiler tek başlarına gerçekleştirebilecekleri gibi başkalarıyla bir araya gelerek de gerçekleştirebilirler. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, dernek, sendika ve siyasi partiler şeklindeki örgütlü faaliyetler de düşüncenin toplu ifade şekilleridir.⁶

Özgürlük ise en yalın tanımıyla, bireyin başkalarının etkisine maruz kalmadan, kendi inisiyatifi doğrultusunda yaşamına yön verebilmesi ve sahip olduğu hakları kullanabilmesidir. Kişi kendi özgürlük alanı içerisinde serbesttir, ancak bir kişinin özgürlük alanı diğer bir kişinin özgürlük alanının başladığı yerde biter.⁷

Bu açıklamalar doğrultusunda ifade özgürlüğünü, kişinin herhangi bir konuda, başkalarının özgürlük alanına girmeksizin, kendi duygu ve düşüncelerini serbest şekilde başkalarına aktarabilmesi olarak tanımlayabiliriz. İfade özgürlüğünden söz edebilmek için kişinin, dile getirdiği düşünce ve kanaat, toplumda genel kabul gören düşünce ve kanaatlere karşıt olsa bile, o kişinin bundan dolayı herhangi bir yaptırımla karşılaşmaması gerekir.

İfade özgürlüğü, “düşünce özgürlüğü”, “kanaat özgürlüğü”, “açıklama”, “konuşma”, şeklinde ifade edilmektedir. Bu nitelendirmelerden her biri, ifade özgürlüğünün bir yönünü yansıtmaktadır. İfade özgürlüğü bazen düşünce özgürlüğünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğünü, belli bir düşünce etrafında örgütlenme özgürlüğünü ve düşüncüyü yayma özgürlüğünü içerir. İfade hürriyetinin söz konusu olabilmesi için kişinin öncelikle bir düşünceye sahip olması gerekir. Yani ifade hürriyeti düşünce hürriyetinin bir uzantısıdır. Düşünce ancak dış dünya aktarılınca değer kazanır.⁸ İfade özgürlüğü demokratik toplumlarda sadece kendi başına önemli bir hak olarak yer almaz, ayrıca diğer hakların ve özgürlüklerin korunması bakımından da son derece belirleyici bir role sahiptir.⁹ İfade özgürlüğü çoğulculuğu içinde barındırmaktadır.

⁵ Trager/Dickerson (2003), s. 24-25.

⁶ Küçük (2003), s. 73.

⁷ Beydoğan (2003), s. 14.

⁸ Toraman, Cüneyt, “İfade Özgürlüğü (Sorunlar-Sebepler-Çözüm Önerileri)”, <http://www.hukukcularder.org/raporlar/cuneytt.htm>, (03.02.2006).

⁹ Gemalmaz, M. Semih (1980), “Avrupa İnsan Hakları Hukuku Açısından İfade Özgürlüğü”, *İnsan Hakları Yılı*, TODAİE Yayınları, Yıl: 2, 1980, s. 299.

İfade özgürlüğünün üç temel amacı olduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak demokrasi ile olan ilişkisinden söz edilebilir. İfade özgürlüğü demokrasiye işlerlik kazandırmak ister, diğer bir deyişle ifade özgürlüğü ve demokrasi birbirini tamamlayan kavramlardır. İkinci amaç ise gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Çok farklı düşünceler içerisinden gerçeğin ortaya çıkması oldukça önemlidir. Sonuncusu da bireylerin özellikle kültür ve sanat alanlarında gelişimlerini sağlamaktır.¹⁰

1.2. İfade Özgürlüğünün Kapsamı

Bütün demokratik toplumlarda, temel hak ve özgürlüklerin başında gelen düşünce ve ifade özgürlüğü, kamunun bilgilene hak ve özgürlüğüne işlerlik kazandırılması işlevinde kullanılır.

İfade özgürlüğü bilgilene sonucu elde edilen kişisel düşünce, kanaat ve değer yargılarını diğerlerine açıklamayı kapsadığı gibi ifadenin diğer şekil ve araçlarını da içeren geniş bir anlamda ele alınmalıdır. Çünkü düşünceyi ifade, bir çok şekilde gerçekleşebileceği gibi bunun geniş halk kitlelerine yayılması da çeşitli araçları gerekli kılmaktadır. Günümüzde toplumlar daha karmaşık ve kalabalık bir hale gelmiş, bireysel söz özgürlüğü önemini geniş ölçüde yitirmiş ve bunun yerini kitle haberleşmesi almıştır¹¹

İfade özgürlüğü ile ilgili olarak kitle haberleşmesi kavramı içerisinde, “Basın ve Yayın Özgürlüğü” ile “Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü” vardır. Basının ana görevi, süreli ve süresiz yayınlar yoluyla kamuoyunu ilgilendiren konular hakkında haberler yaymaktır. Bu kategori içerisine gazete, dergi ve kitap gibi yazılı basın araçları girmektedir. İkinci kategori öncelikle radyo ve televizyon yoluyla yapılan iletişim etkinlikleri yer alır. Ancak, sinema, VCD, DVD, video gibi araçlarla yapılan düşünce aktarımları da bu kategori içerisinde incelemek gereklidir.¹² Bunlara ek olarak artık hayatın her alanına giren internet ve bilişim teknolojileri de kişilerin duygu ve düşüncelerini kitlelere yaymasında önemli role sahiptir ve bu kategori içerisinde incelenmelidir.

Bilgi verme ve eleştiri sınırları aşılmaksızın görüş açıklamalarında bulunarak bir fikre taraftar kazanmayı, bireylerin tutum ve davranışları üzerinde kontrol kurmayı fikirleri sistemli bir şekilde başkalarına benimsetmeye

¹⁰ “İfade Özgürlüğü”, **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S:6, 2006. s. 101-102.

¹¹ Gölcüklü, A.Feyyaz/Gözübüyük, Şeref (2002), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara 2002, s. 360.

¹² Tanör, Bülent (1994), **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, Ankara 1994, s. 77.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

çalışmayı amaçlayan her türlü propaganda faaliyetleri de ifade hürriyetinin kapsamı içerisinde yer almaktadır.¹³

Düşünceyi ifade özgürlüğü kapsamı içerisine bilim ve sanatları serbestçe öğrenme, araştırma, yayma ve öğretme hakları da girer. Ancak bazı anayasalar düşünce özgürlüğünün yanında bilim ve sanat özgürlüğüne yer vermişlerdir. Düşünce özgürlüğü ile bilim ve sanat özgürlüğü birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Düşünce özgürlüğü olmadan bilim sanat özgürlüğü eksik kalmaktadır.¹⁴ Gerçi bilim ve sanat özgürlüğü de, düşünce özgürlüğü gibi herkesin sahip olduğu bir özgürlüktür ama buradaki herkes içinde belli bir kesim ön plana çıkar. Bunlar bilim adamları, sanatçılar, eğitim ve öğretim işleriyle uğraşanlar ve kamu kurumlarından yararlanan öğrencilerdir.¹⁵ Ayrıca ifade özgürlüğü konusu içerisinde toplu hürriyetler kapsamında yer alan siyasi parti, dernek, sendika vb. sivil toplum örgütlenmeleri, toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hak ve özgürlükleri de vardır.

2. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GÜVENCE ALTINA ALINMASININ GEREKLİLİĞİ

İnsan doğası gereği toplum halinde yaşar ve siyasi açıdan toplumun en üstün örgütlenme biçimi olan devletin otoritesine tabidir. İnsanın sırf insan olduğu için sahip olduğu, devredilemez nitelikte bazı temel hak ve özgürlükleri vardır ve bu hak ve özgürlüklerin devlete ve diğer bireylere karşı korunması gereklidir. Temel hak ve özgürlükleri öncelik sırasına göre sınıflandıranlar, inceleme konumuz olan ifade özgürlüğünü de en önemli insan haklarından bir tanesi olarak saymaktadırlar. “Çünkü bu hürriyet olmaksızın diğer bazı hürriyetleri kullanmak olanaksız hale gelmektedir.”¹⁶

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği, düşünmesi, içinde bulunduğu durumu sorgulayarak, siyasi, dini, bilimsel ve sosyal gerçeklere ulaşma isteğidir.¹⁷ İfade özgürlüğünün sağlanmasıyla, toplumun körü körüne bazı düşünce ve inançlara bağlanması engellenir. Var olduğu söylenen gerçeklerle mevcut durum arasında karşılaştırma yapılmasıyla, belki de toplum hayatını derinden etkileyecek sonuçlara ulaşılabilir. Eleştiri ve serbest tartışmanın yapılabilmesi doğru değerlere ulaşmayı sağlar. Ayrıca ifade hürriyeti sayesinde kişiler devletin beğenmedikleri uygulamalarını eleştirebilmekte ve çözüm önerileri sunabilmektedirler.

¹³ Küçük (2003), s. 71.

¹⁴ Kaboğlu, İbrahim Özden (2000), “Bilim ve Sanat Özgürlüğü”, **İnsan Hakları**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 121.

¹⁵ Tanör (1994), s. 91.

¹⁶ Beydoğan (2003), s. 27.

¹⁷ Trager/ Dickerson (2003), s.127.

İfade özgürlüğü, insanın kendini gerçekleştirmesini ve kendi kimliğini topluma kabul ettirmesini sağlar. İnsan sosyal bir varlıktır ve duygu ve düşüncelerini diğerleriyle paylaşmak ister. Düşüncelerini topluma aktaramayan kişi sosyal ihtiyaçlar hiyerarşisinin en tepesinde yer alan kendini gerçekleştirme ihtiyacını tatmin edemez.¹⁸

Avrupa Konseyi Statüsü, insan haklarını en iyi koruyacak rejimin hukukun üstünlüğü ilkesine dayanan demokratik rejim olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Demokrasi, halkın yönetimi kendi iradesiyle belirlemesine olanak tanıyan bir yönetim biçimidir. Halkın düşüncelerini serbestçe açığa vurma özgürlüğü, kamuoyunun oluşması ve gelişmesinin bir aracı olarak demokratik süreçte çok önemli bir yer tutar. Düşünce ve ifade özgürlüğü toplumda daha iyi ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlayarak bunlar arasında bir seçim yapma imkanı sağlar. Demokrasilerin çoğulculuk esasının temeli serbest tartışmadır. Yeni ve daha iyi fikirlerin ortaya çıkmasının zeminini, serbest tartışma esasına dayanan düşünce hürriyeti oluşturur. Demokratik bir toplumda ifade özgürlüğü, yöneticilerin veya kamu makamlarının hoşuna gidecek şeyleri söyleme hakkı değil, her türlü düşüncüyü serbestçe açıklama özgürlüğüdür. Birbirlerinden farklı çeşitli fikirlerin olması ve bunların serbestçe tartışılması, bireylere farklı düşünceler arasında tercihte bulunabilme imkanı sunmaktadır. Demokratik serbest tartışma ortamında, herkes kendi görüş ve düşüncelerini ifade eder.²⁰

3. ULUSLARARASI METİNLERDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Batıda insan hakları kavramının ortaya çıkışının en önemli nedenlerinden birisi Aydınlanma çağı felsefesidir.²¹ Sanayi Devrimi, Rönesans ve Reform hareketleri ve özellikle Kıta Avrupası'nda ulus devletlerin ortaya çıkışının etkisiyle oluşturulan aydınlanma felsefesi, hümanizmi destekleyen yani insanı her şeyin merkezine yerleştiren bir anlayışa sahiptir.²² Aydınlanma çağı beraberinde özgürlük hareketlerini, insan haklarını, demokratik değerleri ve insanlar arası eşitlik olgusunu da getirmiştir.

¹⁸ Küçük (2003), s. 69.

¹⁹ Ünal, Şeref (2001), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2001, s. 2.

²⁰ Bıçak, Vahit (2002), **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, Temmuz 2002, s. 19.

²¹ Morange, Jean (1998), **“İfade Hürriyetinin Hukuki Esasları”**, (Çev:Tuğba Ballıgil), **Düşünce Özgürlüğü**, Hayrettin Ökçesiz, AFA Yayınları İstanbul 1998, s. 87

²² Ateş, Hamza (2003), **“Postmodern Toplum, Devlet ve Kamu Yönetimi”**, **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar**, (Editörler:Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk, Bayram Coşkun), Seçkin Yayınları, Ankara 2003, s.304.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

Temel bir hak olan ifade hürriyeti, tarihi süreç içerisinde demokratik toplumların anayasalarında ve insan haklarına ilişkin evrensel belgelerde yer almıştır. İnsan haklarıyla ilgili en önemli belgelerden biri sayılan, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 11. maddesinde, ifade özgürlüğü, “düşünce ve fikirlerin serbest biçimde açıklanması insanın en değerli haklarından birisidir. Bundan dolayı her vatandaş serbestçe konuşabilir, yazabilir ve bunları yayımlayabilir. Ancak kişiler, kanunda belirtilen hallerde bu hürriyetin kötüye kullanılmasından sorumludur” şeklinde yer almaktadır.²³ “Bu bildirinin 10. ve 11. maddeleri düşünce hürriyeti yanında inanç ve yayım hürriyetini de korumaktadır.”²⁴

3.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Doğal hukuk öğretisinin çağdaş temsilcileri, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra devredilemez, devletten önce de var olduğu kabul edilen insan hakları anlayışını uluslararası düzeye çıkararak bu hakları uluslararası sözleşmelerle güvence altına alma girişiminde bulunmuşlardır. Bu çabalar 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel bildirisinin yayımlanmasıyla ilk olumlu sonucunu vermiştir. Bildirinin 1-21. maddeleri arasında bireyin klasik temel hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir. Bunlar: Kölelik yasağı, işkence, insanı alçaltıcı yada küçük düşürücü veya zalimane muamele veya ceza verme yasağı, keyfi yakalama veya tutuklama yasağı, bağımsız mahkemelerde adil yargılanma hakkı, özel hayat, aile hayatı ve haberleşmenin gizliliği, iltica hakkı, vatandaşlık hakkı, evlenme ve aile kurma hakkı, mülkiyet hakkı, fikir ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerdir.²⁵

Bildirinin, ifade özgürlüğüyle ilgili 19. maddesi şu şekildedir: “Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden dolayı rahatsız edilmemek, memleket sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikirleri her vasıta ile aramak elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir.”²⁶

3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa konseyi, Avrupalı devletlerin sahip oldukları kültürel, sosyal ve tarihsel mirası hayata geçirmek ve geliştirmek için kurdukları, Avrupa'da İkinci

²³ Güriz, Adnan (1998), “İfade Hürriyetinin Sınırları”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Derleyen: Hayrettin Ökçesiz), AFA Yayınları, İstanbul, 1998, s. 82.

²⁴ Beydoğan (2003), s. 15.

²⁵ Ünal (2001), s. 38-39. bildirinin tam metni için bakınız: Bozkurt, Enver (1999), **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, 2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 1999, s. 309-312. ve <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html>, 03.02.2006

²⁶ Güriz (1998), s. 82.

Dünya Savaşı gibi bir yıkımın bir daha yaşanmaması amacıyla barışı sürekli kılmak ve her alanda işbirliğini geliştirmek için oluşturdukları bir kurumdur.²⁷

1950’de Roma’da Avrupa Konseyi’ne üye ülkeler tarafından imzalanarak, 1953 yılında yürürlüğe giren Sözleşme Soğuk Savaş ortamında Batı Avrupa’nın birleştirilmesi düşüncesi ve çabalarının bir yansımasıdır. Sözleşmeyle insan hakları, bir taraftan ulusal düzeyde varolan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gereği siyasal kurumlar ve ulusal yargı organları tarafından korunurken, diğer taraftan da kurulan Avrupa Denetim Sistemi ile taraf devletlerin neden olacakları olası ihlaller ve kötüye kullanmalar önlenmeye çalışılmaktadır.²⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesi, 9. maddesinde düzenlenen düşünce özgürlüğünü tamamlayarak, düşüncelerin serbestçe açığa vurulması hakkını güvence altına almıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesi aşağıdaki gibidir:

10/1. *Herkes, görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğünü, kamu otoritelerinin müdahalesi olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon veya sinema işletmelerini bir izin sistemine bağlı tutmalarına bir engel değildir.*²⁹

10/2. *Kullanılması ödev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler; demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, ülke bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, asayişsizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının ün ve haklarının korunması, gizli kalması gereken haberlerin yayılmasına engel olunması, veya yargı organının otorite ve tarafsızlığının sağlanması için kanunla öngörülen bazı usullere, şartlara, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.*³⁰ Yani sınırlamalar demokratik bir toplumda gerekli olduğu ölçüde yapılmalıdır.

Sözleşme ile koruma altına alınan temel hak ve hürriyetlerin taraf devletlerce ihlal edilmesi durumunda iki tür başvuru yolu öngörülmüştür. 24.

²⁷ Bozkurt Enver, Kütükçü, M. Akif, Poyraz Yasin (2004), **Devletler Hukuku**, 4. baskı, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s. 174.

²⁸ Bozkurt Enver, Kütükçü, M. Akif, Poyraz Yasin (2004), a.g.e., s. 175.

²⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesinde herkese ifade özgürlüğü tanındıktan sonra, özgürlüğün kapsamı da şu şekilde belirtilmektedir: “Bu hak, kanaat özgürlüğü ve resmi makamlarla karışılmaksızın ve ülke sınırlarına bakılmadan, haber veya fikirleri almak ya da iletmek özgürlüğünü içerir “ denilmektedir. Kaboğlu, İbrahim Özden (2000), “Düşünce Özgürlüğü”, **İnsan Hakları**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 109.

³⁰ Bıçak (2002), s. 20-21. sözleşmenin tam metni için bkz: Bozkurt, (1999), s.324-338., <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/aihs.html>, 03.02.2006. Konuyla ilgili örnek için bkz: Öktem, Akif Emre (2002), **Uluslararası Hukukta İnanç Özgürlüğü**, 1. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2002, s. 293-294.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

madde de devletlerarası başvurular, 25. madde de kişisel başvurular düzenlenmiştir.³¹

3.3. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilerek imzaya açılmış ve 35 devletin onay işleminin tamamlanmasıyla, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 53 maddeden oluşan sözleşme, bireyin devlete karşı ileri sürebileceği klasik nitelikteki medeni ve siyasi hakları güvence altına almıştır. Sözleşmenin getirdiği bir yenilik, sözleşmenin uygulanmasını izlemekle görevli bir İnsan Hakları Komisyonu'nun kurulması olmuştur. Sözleşmenin ifade hürriyetiyle ilgili 19. maddesi şu şekildedir:

19/1. Herkesin müdahalesiz görüş edinme hakkı vardır.

19/2. Herkesin ifade özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak ister sözlü, yazılı yada basılı sanat biçiminde, ister seçilen başka iletişim yoluyla olsun, sınır tanımaksızın, her türlü bilgi ve düşünceyi araştırma, alma ve verme özgürlüğünü de içerir.

19/3. Bu maddenin ikinci fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, ödev ve sorumlulukları da içerir. Bu nedenle belli kısıtlamalara bağlı olabilir. Bunlar yasayla öngörülen, ve

a. Başkalarının haklarına ve adına saygı göstermek;

b. Ulusal güvenliği yada kamu düzenini yada kamu sağlığını yada genel ahlakı korumak; için gerekli olan kısıtlamalar olabilir.

3.4. Diğer Düzenlemeler

Taraf olduğumuz, AGİT süreci içinde yer alan 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'nin ifade özgürlüğünü de kapsayan 1/VII. maddesi şu şekildedir: "Katılan devletler, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gösterecek; ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı yapmaksızın herkese düşünce, din ve vicdan özgürlüğü tanıyacaklardır. Devletler insan haysiyetinden kaynaklanan ve insanın kendisini özgürce ve tam olarak geliştirmesi için zaruri olan, medeni, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer hakların etkin bir şekilde kullanılmasını teşvik edip cesaretlendireceklerdir."³²

Yine AGİT, süreci içerisinde yer alan, 1990 tarihli Paris Şartında ifade özgürlüğü, "Demokratik yönetim düzenli olarak yapılan hür ve adil seçimlerle ifadesini bulan halk iradesine dayalıdır. Demokrasinin temelinde insana saygı ve hukukun üstünlüğü yatar. Demokrasi, ifade özgürlüğünün, toplumun her

³¹ Çavuşoğlu, Naz (1994), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Toplum Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine**, İmaj Yayınevi, Ankara, 1994, s. 56.

³² Ünal (2001), s. 50, senedin tam metni için bkz: Bozkurt (1999), s. 682-733.

kesimine karşı hoşgörünün ve herkes için fırsat eşitliğinin en iyi güvencesidir.” şeklinde yer almaktadır.³³

Ayrıca AGİT süreci içerisinde yer alan Moskova Belgesi, Kopenhag İnsani Boyut Toplantısı Belgesi gibi tüm belgelerde ifade hürriyeti demokrasinin temel unsurlarından biri olarak düzenlenmiştir. Şekil ve içerik açısından bir Avrupa Anayasası olarak nitelendirilen 2000 tarihli Avrupa Temel Haklar Şartı'nın Özgürlük ve Güvenlik Hakkı adı altındaki II. bölümünde ifade özgürlüğü de yer almaktadır.

4. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANDIRILMASI

İnsan hakları belgelerinde sınırlandırmalar açıkça belirtilebileceği gibi, devletler de olağanüstü hal ve savaş durumunda hak ve özgürlükleri kısıtlayabilirler.³⁴ Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10/2. maddesinde sınırlandırmaların hangi koşullarda yapılacağı belirtilmiştir. Buna göre: *“Kullanılması ödev ve sorumlulukları da getiren bu hürriyetler, demokratik bir toplumda zorunlu önlemler niteliğinde olarak ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin, düzenin korunmasının, suçların önlenmesinin, genel sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli haberlerin açıklanmasının engellenmesi veya yargı erkinin üstünlüğünün ve tarafsızlığının sağlanması için kanunla belirli merasim, koşul ve müeyyidelere bağlanabilir.”*³⁵

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi kararları, sınırlamanın kapsamına ve uygulanma koşullarına açıklık getirmiştir. Bu kararlara göre ifade hürriyetinin sınırları olarak haysiyet, onur, özel yaşamın gizliliğinin korunması, suçluluğun önlenmesi, güvenliğin ve benzeri değerlerin himaye edilmesi olabilir. Propaganda fiili, cebri veya şiddeti gerektirdiği zamanda bu fiilin sınırları belirlenebilir.³⁶

İfade özgürlüğüne getirilen sınırlamalar, bir denge arayışını da beraberinde getirmektedir. İfade özgürlüğü, düzenin korunduğu, suçun önlediği veya genel olarak güvenliğin sağlandığı bir ortamda gelişebilir. Bu gerekliliklerin ifade özgürlüğü ile uzlaştırılması önemli sorunlar yaratmaz. Avrupa'da ifade özgürlüğü adına basının terörizmin sözcülüğüne dönüşemeyeceği kolayca kabul edilmektedir. Demokratik bir rejimde, birey özgürlüklerinin güvencesi olan devletin, ifade özgürlüğü ihlallerine karşı

³³ Ünal (2001), s. 54, Paris şartı'nın tam metni için bkz: Bozkurt (1999), s. 734-744

³⁴ Beydoğan (2003), s. 83.

³⁵ Ünal (2001), s. 261.

³⁶ Güriz (1998), s. 83.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

mücadele verirken insan haklarının ufulanmamalarını kollayıp gözetmekle yükümlüdür.³⁷

İfade özgürlüğü sınırlamalardan muaf değildir. Ancak bu sınırlamalar çok sıkı denetime tabidir; yani sınırlamanın da sınırları vardır. Sınırlamaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinin ihlaline yol açmaması için şu üç koşulu taşıması gerekmektedir:

İlk olarak; öncelikle müdahale demokratik toplum bakımından zorunlu olmalıdır. Bir siyaset etiği kuralı olan demokratik toplum düzeninin gerekleri ile sınırlandırma uyumlu olmalıdır.

İkinci olarak; sınırlama kanun ile belirlenmiş olmalıdır. Kanunla belirlenmiş olma, kanunların öngörülebilirliği ve ulaşılabilirliği ile ilgilidir. Kanunların kalitesi denetim konusu yapılmaktadır. İnceleme konusu yapılan olayda uygulanan kurallarla ilgili olarak vatandaşın yeterli bilgi sahibi olması ulaşılabilirlik açısından gereklidir. Öngörülebilirlik ise, vatandaşların davranışlarını ona göre ayarlamalarına imkan sağlayacak ölçüde kuralların açıklıkla formüle edilmesidir. Davranışlarının sonuçlarını vatandaşlar öngörebilmelidir.

Son olarak; sınırlama meşru bir amaca yönelmelidir. Sözleşmenin 10. maddesinin ikinci fıkrası meşru amaçları saymıştır. İfade özgürlüğünün sınırlandırılmasını meşru amaçların haklı kıldığını gösterme yükümlülüğü devlete aittir. Meşru amaç ikna edici olarak ortaya konmalı, “acil toplumsal ihtiyaç” söz konusu olmalıdır. Faydalı, istenen, kabul edilebilir, sıradan durumlar sınırlamanın gerekli olduğu anlamına gelmez.³⁸

Türkiye’de düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün sınırlandırılma nedenleri Anayasanın 26. maddesinin ikinci fıkrasında sayılmıştır. Bu nedenler: milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sınırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir.³⁹

³⁷ Kaboğlu, İbrahim (1998), “Pozitif Anayasa Hukukunda Düşünce Özgürlüğünün Sınırları”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Hazırlayan: Hayrettin Ökçesiz), AFA Yayınları, İstanbul 1998, s. 228.

³⁸ Bıçak (2002), s. 20-21.

³⁹ Gözler, Kemal (2005), **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2005. <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, 11.04.2006

1982 Anayasası aynı maddenin devamında ifade özgürlüğünün hangi nedenlerle sınırlandırılacağı konusunda da genişletilmiş şekilde düzenlemiştir. “Bu hürriyetin kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”⁴⁰

5. TÜRKİYE’DE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

5.1. Anayasal Düzenlemeler

Türk Anayasalarını tarihi bir perspektif içerisinde ele alacak olursak: 1876 da Kanun-i Esasi’ de sadece basınla ilgili bir hüküm görmekteyiz. “Matbuat kanun dairesinde serbesttir.” (m.12). Kanun-i Esasi’de 1909 yılında yapılan değişiklikle, adı geçen hüküm genişletilmiş ve “matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiçbir veçhile kablettab teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz” şeklinde düzenlenmiştir.⁴¹ Tarihimizde ilk kez düşünce özgürlüğü 1924 Anayasası’nda açıkça tanınmıştır. 70. maddeye göre “Vicdan, düşünme, söz, yayım, toplanma, dernek kurma... hürriyetleri Türklerin tabii haklarındanır.” Ayrıca 77. maddeye göre “basın kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımlanmadan önce denetlenemez, muayene edilemez.”⁴² şeklinde iki hüküm vardır.

1961 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları içerisinde en özgürlükçü anayasa olarak kabul edilir. 1982 Anayasası’yla karşılaştırıldığında her ne kadar, insan haklarına devletin temel dayanaklarından ve varlık nedenlerinden biri olarak yer veren ve hürriyetçi demokrasi ilkelerini benimseyen bir Anayasa olduğu ileri sürülebilirse de,⁴³ mevzuatta ifadeyi sınırlayan hükümler devam ettiği için 1961 Anayasası’nda da “düşünce suçu” yürürlükten kaldırılamamıştır. Ancak 1982 Anayasası 1961’den oldukça, hatta

⁴⁰ Atar (2002), s. 12-13.

⁴¹ Kuzu, Burhan (1988), **Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 262.

⁴² Kapani, Münci (1993), **Kamu Hürriyetleri**, 7. bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s. 110, Kaboğlu (1998), s. 228.

⁴³ Sunay, Reyhan (2003), **Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Hürriyeti**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2003, s. 3.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

büyük ölçüde farklı düzenlemeler öngörmek suretiyle, sınırlayıcı, kayıtlayıcı ve bazı alanlarda yasaklayıcı bir sistem getirmiştir.⁴⁴

1961 Anayasası'nın 20. maddesinde düşünce ve düşüncüyü açıklama hürriyeti yer almıştır: "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz."⁴⁵ 11. madde de ise "Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz" ibaresi yer almaktadır.⁴⁶ Her iki özgürlüğün aynı madde içerisinde yer alması sınırlamalar konusunda tartışma yaratmıştır. 1961 Anayasası'nın 21. maddesinde bilim ve sanat hürriyeti, 22. maddesinde basın hürriyeti, 23. maddesinde basınla ilgili haklar, 28. maddesinde de toplantı hak ve hürriyetleri düzenlenmiştir.

1982 Anayasası ise düşünce ve ifade hürriyetleri farklı maddelerde düzenlenmiştir. İfade hürriyeti 26. maddede şu şekilde yer almaktadır: "*Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber ve fikir almak yada vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema ve benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.*"

1982 Anayasası'nda ifade hürriyetiyle ilgili olarak; düşünce ve kanaat hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, basın ve yayımla ilgili hükümler ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile ilgili hükümler 25-34. maddelerde düzenlenmiştir.⁴⁷

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düşünce özgürlüğünün 9. madde de sınırsız olarak ve düşüncüyü açıklama özgürlüğünün de 10. madde de, ancak ikinci fıkrasında belirlenen sınırlama nedenlerine paralel olarak düzenlenmesi biçiminde kendini göstermektedir. Aynı yaklaşımı 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Paktının 19. maddesinde de görmek mümkündür. Maddenin 1. fıkrası düşünce özgürlüğünü ikinci fıkrası ise düşüncüyü kapsayacak biçimde ifade özgürlüğünü düzenlemektedir. Bu yaklaşım Türk Anayasasında da benimsenmiş; düşünce ve kanaat özgürlüğü 25. madde de herhangi bir sınırlama öngörülmemiştir. Düşüncüyü açıklama özgürlüğü, haberleşme ve kitle iletişim özgürlüğünü de içine alacak biçimde düzenlenmiş

⁴⁴ Kaboğlu (1998), s. 229.

⁴⁵ Atar, Yavuz (2002), **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Önceki Anayasalar**, Mimoza Yayınları, Konya, 2002, s. 112.

⁴⁶ Kuzu, (1988), s. 312., Kaboğlu (1998), s. 229., Atar (2002), s. 109

⁴⁷ Söz konusu maddeler için bakınız: Atar (2002), s. 12-18.

ve sınırları belirtilmiştir. Bu açıdan anayasanın düzenlenmesi biçimsel de olsa çağdaş bir çizgi izlemektedir.⁴⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi ve 1982 Anayasasının 26. maddesi, “resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini” güvence altına almaktadır. A.İ.H.S.nin 10. maddesi, haber alma hakkı ve özgürlüğünü, ülke sınırları söz konusu olmaksızın geçerli olacağını da öngörmektedir.⁴⁹

5.2. Ceza Kanunu

1991 yılında 765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu* nun 140, 141, 142 ve 163. maddelerinin yürürlükten kaldırılması düşünce suçlarının hukuk düzeninden ayıklanması bakımından çok ileri bir adım olmuştur. Bununla birlikte Ceza Kanununda hala düşünce suçu öngören ya da mahkemelerce bu anlamda yorumlanan başka hükümler varlığını sürdürmektedir. Bu çerçevede özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 159. maddesinde düzenlenen “devlet organları ve kuruluşlarını tahkir ve tezyif suçu” ile 312. maddesinde düzenlenen “halkı kin ve düşmanlığa açıkça tahrik suçu”, mahkemelerce çoğu defa düşünce açıklamalarının cezalandırması şeklinde uygulanabilmekteydi.⁵⁰

Devletin bazı kuvvetlerinin milli ve manevi şahsiyetine hakaret suçunu düzenleyen TCK'nın 159. maddesi: “Türklüğü, Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Hükümetin manevi şahsiyetini, Bakanlıkları, Devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini veya Adliyenin manevi şahsiyetini alenen takrir ve tezyif edenler bir seneden altı seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılırlar.”⁵¹ Şeklinde düzenlenmişti. Yeni kanunda bu konuyla ilgili düzenleme şu şekildedir: T.C.K. 301. madde: 1. Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisini alenen aşağılayan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini, Devletin yargı organlarını, askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 3. Türklüğü aşağılamanın yabancı bir ülkede bir Türk vatandaşı tarafından işlenmesi hâlinde, verilecek

⁴⁸ Can, Osman (2003), “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Editör: Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s. 371-372.

⁴⁹ Bozkurt (1999), s. 328.

1 Mart 1926 tarihinde 765 sayı ile kabul edilen Türk Ceza Kanunu, 1 Haziran 2005 tarihinde 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

⁵⁰ Atar, Yavuz (2003),” Türkiye'nin Hukuk Devleti Sorunu:Hukukun Evrensel Üstünlüğüne Karşı Devletin Anayasal Üstünlüğü”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Editör: Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2003, s. 329.

⁵¹ Beydoğan (2003), s. 146.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

ceza üçte bir oranında artırılır. 4. Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.⁵² İki düzenlemeyi karşılaştırdığımızda; 159. md’de tanımlanan suçlar 301. md’de iki ayrı suça dönüştürülmesine ve müeyyideleri azaltılmasına rağmen diğer taraftan da söz konusu suç yurtdışında Türk vatandaşları tarafından işlendiği takdirde cezası arttırılma yoluna gidilmiştir.

İfade hürriyetinin sınırları bakımından oldukça büyük tartışmalara neden olan T.C.K.’nın 312. maddesi şu şekildedir: “*Kanunun cürüm saydığı bir fiili açıkça öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya halkı kanuna itaatsizliğe tahrik eden kimse altı aydan iki yıla kadar hapis ve iki bin liradan on bin liraya kadar ağır para cezasına mahkum olur. Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üç bin liradan on iki bin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu tahrik umumun emniyeti için tehlikeli olabilecek bir şekilde yapıldığı takdirde faile verilecek ceza üçte birden yarıya kadar arttırılır.*”

6 Şubat 2002 tarihli ve 4744 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile TCK’nın 312. maddesinde de değişiklik yapılmıştır. Buna göre halkı birbirine karşı sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak düşmanlığa ve kin beslemeye alenen tahrik olabilmesi için bu fiilin “kamu düzeni için tehlikeli olabilecek” bir şekilde olması gerekmektedir. “Kamu düzeni için tehlikeli olabilecek” bir şekilde değilse bu fiil cezalandırılmayacaktır. Bu değişiklik ile 312. maddedeki belirsizlik bir ölçüde giderilerek, Avrupa İnsan Hakları mahkemesince Türkiye aleyhine açılan davalarda ortaya konulan esaslara uyulmaya çalışılmıştır.⁵³

5237 sayılı yeni T.C.K.’da, -eski kanunda 312. maddede yapılan düzenleme- 215-218. maddelerde düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemelerle suç soyut tehlike suçu olmaktan çıkarılarak somut tehlike suçu haline getirilmiştir.⁵⁴ Genel anlamda önceki kanundaki cezalar korunmakla birlikte yeni kanunda 215-217. maddelerde tanımlanan suçların basın yayın yoluyla işlenmesi halinde verilecek cezaların yarı oranına kadar arttırılabileceği hükme bağlanmıştır. 218. madde “Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranına kadar artırılır. Ancak, haber verme sınırlarını aşmayan ve eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.” şeklindedir.

TCK’daki 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılmasından sonra terörle mücadeleyle devam ettirmek için çıkarılan Terörle Mücadele kanununda bazı

⁵² Özgenç, İzzet (2006), **Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler)**, 3. bası, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 2006. s. 1073.

⁵³ Beydoğan (2003), s. 168.

⁵⁴ Özgenç (2006), s. 948-952.

düzenlemelere yer verilmiştir. Bu tür düzenlemelerden biriside başlığı “Açıklama ve Yayınlama” olan 6. maddedir. Bu madde ile terörizmle mücadele eden kamu kuruluş ve görevlilerinin güvence altına alınması öngörülmektedir. Madde şu şekildedir: “İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler beş milyon liradan on milyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.”⁵⁵

29 Haziran 2006 tarihinde kabul edilen 5532 sayılı Yeni Terörle Mücadele Kanunu’nda ise yapılan değişiklikler şu şekildedir; 3713 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında geçen "beş milyon liradan on milyon liraya kadar ağır para" ibaresi "bir yıldan üç yıla kadar hapis" olarak, dördüncü fıkrası ise aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"Yukarıdaki fıkralarda belirtilen fiillerin basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, basın ve yayın organlarının suçun işlenişine iştirak etmemiş olan sahipleri ve yayın sorumluları hakkında da bin günden on bin güne kadar adli para cezasına hüküm olunur. Ancak, yayın sorumluları hakkında, bu cezanın üst sınırı beş bin gündür."

*"Terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde suç işlemeye alenen teşvik, işlenmiş olan suçları ve suçlularını övme veya terör örgütünün propagandasını içeren süreli yayınlar hâkim kararı ile; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de Cumhuriyet savcısının emriyle tedbir olarak on beş günden bir aya kadar durdurulabilir. Cumhuriyet savcısı, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde hâkime bildirir. Hâkim kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, durdurma kararı hükümsüz sayılır."*⁵⁶

Yeni kanunla birlikte cezalarda önemli oranda bir artırıma gidildiği görülmektedir.

5.3. Genel Durum

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda hukuk devleti ilkesi temel ilkeler arasında yer almış ve hukuk devletinin ilkelerine de yer verilmiş olmasına rağmen, anayasanın temel felsefesi ve genel yaklaşımına büyük ölçüde devletin üstünlüğü düşüncesi egemendir. Devlet adeta halktan bağımsız bir aygıt haline gelmiştir.⁵⁷

⁵⁵ Beydoğan (2003), s. 169.

⁵⁶ Kanun metni için bakınız: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5532.html>, 10.08.2006.

⁵⁷ Atar (2003), s. 329.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

Oysa demokratik hukuk devletinde hükümetler halkın arzularına hizmet etmek üzere seçilirler. İfade özgürlüğü halkın bu arzuları hükümete iletmesinin bir yoludur ve halkın, isteklerini ifade etmesinin yasaklanması, iktidarın halkın taleplerine cevap vermek şeklindeki kesin varoluş amacıyla bağdaşmaz. Halkın memnun olmadığı için hükümetlerin politikalarını eleştirmesi, yönetim hakkındaki düşüncelerini açıklaması veya isteklerini ifade etmesi demokrasinin gereğidir.⁵⁸

Ülkemizde ifade özgürlüğünün önündeki en önemli ve temel sorun, devletin belli bir ideolojiyi resmileştirmesidir. Devletin belli bir ideolojiye sahip olması, devletin (tüm vatandaşlarına karşı eşit mesafede durmasını gerektiren) tarafsızlığı önündeki en büyük engeldir.⁵⁹

Yakın zamana kadar devletin vatandaşı katılımcı olarak değil de tebaa olarak gören bir anlayışa sahip olması nedeniyle kişilerin idarenin karar ve uygulamalarına katılması pek uygun görülmemekteydi. Fakat son dönemde kabul edilen bazı yasal düzenlemelerle söz konusu anlayışta değişiklikler olmuştur. Bunun en somut örneğini 2004 yılında yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Kanunu oluşturmaktadır. Kanuna göre; herkes bilgi edinme hakkına sahiptir, kamu kurum ve kuruluşlarının tamamı kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idarî ve teknik tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır.⁶⁰ Diğer bir düzenlemede de Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'dur. Amacı; gerçek ve tüzel kişilerin idarenin işleyişi ile ilgili şikâyetlerini, Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasada belirtilen nitelikleri çerçevesinde, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygı, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak olarak tanımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmak istenmektedir. Fakat kanunun bazı maddeleri cumhurbaşkanı tarafından veto edilerek TBMM'ye geri gönderilmiştir.⁶¹ Yerleşik anlayışı birden bire

⁵⁸ Schauer (2002), s. 56.

⁵⁹ TORAMAN, Cüneyt, "İfade Özgürlüğü (Sorunlar-Sebeup-Çözüm Önerileri)", www.hukukçularder.org/index.htm (11.04.2006).

⁶⁰ Kanun metni için bakınız: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4982.html>, Erişim tarihi: 15.08.2006

⁶¹ Kanun veto edildiği için yürürlüğe girmemiştir (15.08.2006). Kanun metni için bakınız: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5521.html>, Erişim tarihi: 15.08.2006, Cumhurbaşkanının veto gerekçesi için bakınız: http://www.cankaya.gov.tr/tr_html/ACIKLAMALAR/01.07.2006-3512.html, Erişim tarihi: 15.08.2006

değiştirmek çok kolay olmamakta, ifade özgürlüğü için daha fazla adımların atılması gerekmektedir.

Eğitim, düşüncenin oluşumunda birinci derece önemli bir kavramdır. Ancak Türkiye’de eğitim seviyesi gelişmiş ülkelerin çok gerisinde bulunmaktadır. Doğru düşünebilmenin asgari ölçülerini kazanamayan, yeterli eğitim alamayan, sınamadan, kuşku duymadan doğruluğunu kabul ettiği doğmalara bağlı, ön yargılarının tutsağı olan kişilerde düşünebilme yeteneği sınırlıdır.⁶²

6. TÜRKİYE ALEYHİNE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE AÇILAN DAVA ÖRNEKLERİ VE ALINAN KARARLAR

6.1. Ceylan Kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru yapan, Petrol-İş Sendikası Başkanı Münir Ceylan’ın haftalık olarak yayın yapan “Yeni Ülke” gazetesinde “Söz işçinin yarın çok geç olacaktır” başlıklı bir makalesi yayınlanmıştır. Söz konusu gazetede yayınlanan bu yazı üzerine başvuru sahibi hakkında. TCK’nın 312. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasına göre, “din, dil, ırk ayrımı gözeterek halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmekten” dolayı dava açılır. Başvuru sahibi DGM önünde, yazdığı makalenin Güney Doğudaki insan hakları ihlalleri hakkında olduğunu, ayrımcılık tohumları ekmek veya karışıklık yaratmak amacıyla olmadığını ileri sürer. Münir Ceylan’a göre, demokratik bir toplumda her konunun serbestçe tartışılabilmesi gerekir. Sendika lideri olarak Güney Doğudaki demokrasi problemi hakkında fikir açıklamasının görevi olduğunu belirtir.⁶³

3 Mayıs 1993 tarihli kararında DGM, başvurunu T.C.K’nın 312/2 ve 3. maddesi gereğince suçlu bulmuş, 1 yıl 8 ay hapis cezasına ve 100.000 TL para cezasına çarptırmıştır. Mahkeme başvuranın makalesinde Türkiye’de Kürt halkına zulüm edildiğini, katledildiğini ve susturulduğunu iddia ettiğini ileri sürmüştür. Özellikle de mahkeme makalenin 4. ve 13. cümlelerini; “Türkiye’de Kürtlere karşı soykırım uygulanmakta...” ve “ Kürt halkını susturmayı ve sindirmeyi...” biçiminde yorumlamıştır. Ceylan Yargıtay’a başvurarak, DGM’nin makalesi hakkında yaptığı yoruma itiraz etmiş, yorumlanabilmesi için bir uzman gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Mahkemenin, cezasını tecil etme kararı vermesi gerektiğini de belirtmiştir. 14 Aralık 1993 tarihinde Yargıtay, DGM’nin delillerle ilgili değerlendirmesini ve başvuranın savunmasının kabul

⁶² Tezcan, Durmuş (2002), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, Seçkin Yayınları, Ankara 2002, s. 308.

⁶³ Eren, Abdurrahman (2004), **Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri**, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 251., Beydoğan (2003), s. 214.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

edilmesinin gerekçelerini onaylayarak başvuruyu reddetmiştir. Ceylan, cezasını tamamlamıştır. Mahkumiyetinin sonucu olarak siyasi ve medeni haklarını kaybetmesinin yanı sıra, Petrol-İş Sendikasındaki başkanlık görevini de kaybetmiştir.⁶⁴

M. Ceylan 10 Şubat 1994 tarihinde Komisyona başvurmuştur. Mahkum edilmesinin, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını güvence altına alan sözleşmenin 9. ve 10. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir. Aynı zamanda 10. madde ile birlikte 14. maddeye aykırı olarak, siyasi görüşü nedeniyle fark gözetildiğini de iddia etmiştir. Komisyon, 15 Nisan 1996 tarihinde başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. 11 Aralık 1997 tarihli raporunda sadece ilk şikayeti 10. madde bağlamında incelemiştir. Bu maddeyle ilgili bir ihlalin söz konusu olduğunu ve 14. madde ile bağlantılı olarak farklı bir konunun ortaya çıkmadığını ifade etmiştir.⁶⁵

AİHM’ye göre, siyasi konuşmalar ve kamuoyunu ilgilendiren konularda ifade özgürlüğünü sınırlama açısından devletin yetki alanı daralmaktadır.⁶⁶ Başvuran makalesinde, Güneydoğu Anadolu’da geçen yıllarda vuku bulan şiddet olayını marksist bir üslupla tasvir etmektedir. Yazara göre Kürt hareketi, “Türk işçi sınıfı ile ekonomik ve demokratik örgütlerin” demokrasi ve özgürlük mücadelesinin bir parçasıdır. Makalede, demokratik kitle örgütleri, siyasi partiler ve her fert ve kuruluş, hukuki alandaki bütün engellere rağmen, “kanlı katliamlar” ve “devlet terörizmine” karşı koymak amacıyla güçlerini birleştirme ve işbirliğine davet edilmektedir. Üslup olarak Türk makamları ağır bir şekilde eleştirilmiştir ve “devlet terörizmi” ve “soykırım” gibi aşırı terimler kullanılmış olmakla beraber, bunlar sonuç olarak, sözleşmenin 10. maddesi ile korunan kamunun ilgilendiği, tartışmalı konulara ilişkin ifadelerdir. Dolayısıyla sözleşme, ihlal edilmiştir.⁶⁷

6.2. Şener Kararı

Başvuru sahibi Pelin Şener dava tarihinde, İstanbul da basılan haftalık “Haberde Yorumda Gerçek” adlı derginin sahibi ve editörüdür. 5 Eylül 1993 yılında söz konusu derginin yayınlanan bir sayısında “Aydın İtirafı” adlı bir makaleden dolayı İstanbul DGM Savcısı, devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine bölücü propaganda yapılmasından dolayı, TMK’nın 8. maddesine dayanarak dava açar.⁶⁸

⁶⁴ Bıçak (2002), s. 216.

⁶⁵ Bıçak (2002), s. 218.

⁶⁶ Eren (2004), s. 252.

⁶⁷ Ünal (2001), s. 271.

⁶⁸ Eren (2004), s. 266.

Başvuru sahibi, davada suçlamayı reddeder ve makalenin yazarı ve kendisi hakkında açılan davanın gayesinin dergiyi cezalandırmak olduğunu belirtir. Sözleşmenin 10. maddesine atıfta bulunarak; TMK'nın 8. maddesinin sözleşmede korunan ifade hürriyetini sınırlayıcı bir nitelik taşıdığını mezkur maddenin bu hali ile hem Anayasaya hem de Sözleşmeye aykırı olduğunu iddia eder. DGM yaptığı yargılama sonucunda başvuru sahibini TMK'nın 8. maddesinde düzenlenen hükümlerden dolayı suçlu bulur ve 6 ay hapis 50 milyon lira para cezasına mahkum eder. DGM kararının gerekçesine göre, makale Türkiye'nin belirli bir kısmını Kürdistan olarak nitelermekte, bu bölgede yaşayan insanların Kürt insanı olduğunu belirtmektedir. Makaleye göre bu bölge bombalanarak ve kişilere karşı kimyasal silah kullanılarak Kürt halkının soyu yok edilmek istenmekte ve bu insanlar soykırımı tabi tutulmaktadır. DGM'ye göre adı geçen dergide yayınlanan makalede, bu şekilde, bir bütün olarak, devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapılmaktadır.

Başvuru sahibi kararı temyiz eder ve talep Yargıtay tarafından reddedilir. 27 Ekim 1995'te TMK'da 4126 sayılı kanun ile yapılan değişiklik üzerine, karar yeniden gözden geçirilirse de aynı karar verilir. Karar temyiz edilir. Fakat, bu sefer, hapis cezasının para cezasına çevrilmiş olması gerektiği belirtilerek karar Yargıtay tarafında bozulur. Bunun üzerine DGM hapis cezasını para cezasına çevirir. 17 Kasım 1995 yılında, aynı mahkeme, yayımlanan makalenin yazarını da aynı suçtan dolayı 1 yıl 1 ay 10 gün hapis ve 111.111.110 TL para cezasına çarptırmıştır. Fakat, verilen ceza yazarın iyi niyetine ve davranışına dayanılarak tecil edilir⁶⁹

AİHM, Türkiye'nin güneydoğusundaki hassas durumun varlığını ve hükümetin milli güvenlik ve kamu düzenini sağlamak için bölgedeki şiddet olaylarını daha da arttıracak nitelikteki eylemleri önlemek üzere gereken tedbirleri almakta haklı olduğunu kabul etmekle beraber : Bir entelektüelin Kürt sorununa ilişkin görüşlerinin açıklandığı, aydınların olaylar karşısındaki seyirci ve iki yüzlü tutumlarının kınandığı ve hükümetin bölgedeki uygulamalarının ağır şekilde eleştirildiği makalede, halkı kine, intikam almaya ve silahlı başkaldırıya tahrik edici ifadelerle yer verilmediği, tam aksine Kürt sorununun barışçı yollarla çözülmesinin önerildiği ifadeyle, sözleşmenin 10. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.⁷⁰

6.3. Polat Kararı

Başvuru sahibi Edip Polat bir yazardır. 1991 yılında "Nevruzladık Şafakları" adlı Türkiye'deki Kürt isyan hareketleri ile ilgili tarihi olayları

⁶⁹ Beydoğan (2003), s. 287.

⁷⁰ Ünal (2001), s. 274., Eren (2004), s. 267. Kararla ilgili ayrıntılar için bakınız: Bıçak (2002), s. 499-516.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

destanvari şekilde anlatan bir kitap yayınlamıştır. Kitapta, ayrıca yazar kendi yorumunu da ekleyerek, Diyarbakır Hapishanesi'ndeki mahkumların hayatı ile ilgili gerçeklere ve uygulandığı iddia edilen kötü muamelelere de yer vermiştir.⁷¹

Aynı yıl olan 1991 yılında ikinci baskısını yapan kitap hakkında Ankara DGM toplattırma kararının çıkartılmasının yanı sıra , yazar hakkında. TMK'nın 8. maddesine dayanarak, ülkenin toprak bütünlüğü ve devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine bölücü propaganda yapmaktan dolayı Ankara DGM Savcılığınca dava açılır. DGM savcısına göre kitap, Türk Devletine kin ve nefret duymayı telkin etmekte ve Kürt ayrıkçılığını övmektedir. Savcıya göre, kitap, ayrıca, ayrılıkçı PKK teröristlerini ve Şeyh Sait'in isyan ordusunu Kürt vatanseverleri olarak nitelemekte ve 1925 Ayaklanmasını bastıran yönetimi fundamentalist burjuva diktatörlüğü olarak tanımlamaktadır. Kitap, şu anki yönetimin genişleme politikası sonucu, Kürtlerin temel haklarının çiğnendiğini ve Kürt topraklarının Türk topraklarına ilave edildiğini iddia etmektedir.

Başvuru sahibi DGM önünde iddiaları reddederek, Kürt kökenli insanların, medyada ve diğer yayınlarda tartışılan ve gerçek olaylara dayanan problemlerini dile getirmekten başka bir şey yapmadığını belirtir. Yazar, savunmasında, tarihi olayların yorumlanmasının suç olmaması gerektiğini, savcının iddianamesine kitabından alındığı bazı cümlelerde yer alan ifadelerle devletin bölünmez bütünlüğünün nasıl tehdit edildiğini anlayamadığını, okuyucuların bu ifadeleri okuduktan sonra ülkenin birliğini bozma noktasına geleceklere inanmadığını belirtir. Ankara DGM başvuru sahibini bölücülük propagandası yapmaktan mahkum eder. DGM kitabın altı bölümünde de bölücülük propagandası yapıldığını belirtir ve kararlarına özellikle ilk iki bölümden alıntılar yapar. DGM'ye göre kitapta verilen bilgiler eksiktir ve gerçeği yansıtmamaktadır.⁷² Başvuru sahibi Ankara DGM tarafından, TMK'nun 8. maddesi uyarınca iki yıl hapis ve 50 milyon TL para cezasına mahkum edilmiştir.

AİHM, Türkiye'nin son 15 yıldır karşı karşıya kaldığı terörün daha da artmasını önlemek için gösterdiği hassasiyeti göz önüne almaktadır. Ancak, Mahkemeye göre, başvuru sahibi, özel bir şahıs olup fikirlerini devlet güvenliği, kamu düzeni, ve toprak bütünlüğü üzerindeki potansiyel etkilerini önemli ölçüde sınırlayacak şekilde, kitle iletişim yolu yerine bir kitapla açıkladığını göz önünde bulundurmaktadır.⁷³ Kitle iletişim araçları ile fikirlerin açıklanmamış olması fikirlerin, ülkenin ulusal güvenlik, kamu düzeni ve toprak bütünlüğü

⁷¹ Beydoğan (2003), s. 267., Eren (2004), s. 256.

⁷² Beydoğan (2003), s. 268.

⁷³ Eren (2004), s. 257.

üzerindeki etkisini ciddi olarak azaltmaktadır. Kitaptaki bazı bölümlerde Türk yetkililere ciddi eleştiriler getirilmekte ve kitap onlara karşı düşmanca bir üslup ile kaleme alınmış olmakla birlikte, kişilere, şiddet, silahlı karşı koyma ve isyan çağrısı yapılmamaktadır. Söz konusu olayların çok uzun bir süre önce gerçekleştirildiği de düşünülürse, olayda böyle bir şiddet çağrısının olmaması önemlidir. Mahkeme netice olarak, sözleşme ile korunan ifade hürriyetine yapılan müdahalenin demokratik bir toplum için gerekli olmadığına hükmetmiştir. Sözleşmenin 10. maddesi ile korunan ifade hürriyetinin ihlali söz konusudur.⁷⁴

SONUÇ

İfade özgürlüğü, demokratik toplumun oluşturulması açısından çok ayrı bir öneme sahiptir. Demokrasilerde yönetim, halkın isteklerini yerine getirecek bir araç olarak vardır. Temeli çoğulculuk ilkesine dayanan demokrasilerde, halkın yönetime katılması da sadece seçim esnasında olmaz. Halkın yönetimin, olumlu veya olumsuz uygulamalarına karşı düşüncelerini serbestçe açıklayabilmesi ve farklı düşüncelerin tartışılmasına uygun ortamın sağlanması gereklidir. Demokraside birey yönetilen değil yönlendirendir.

Türkiye'deki duruma baktığımızda, kutsal bir devlet anlayışıyla karşılaşmaktayız. Yani devlet bireyden önce gelmektedir ve halkı tebaa olarak gören bir devlet anlayışı hakimdir. Hükümetlerin icraatları, yasama ve yürütme organlarının yakın denetimine tabidir. Halka hesap verebilirlik yolları oldukça azdır.

Türkiye, birey karşısında devlete öncelik veren ceza politikası ve ceza kanunlarında yer alan düşünce suçları nedeniyle uluslararası platformda prestij kaybetmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde ifade özgürlüğüne ilişkin davaların tamamında Türkiye'nin sözleşmenin 10. maddesinin ihlal edildiği kararı verilmiştir. Bu gibi nedenler AB yolundaki Türkiye'nin önünü tıkamaktadır.

Türkiye'de ifade özgürlüğü ve genel olarak diğer temel insan hakları ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi için öncelikle iç hukukta bazı düzenleme ve yenileştirmelerin yapılması gereklidir. Ayrıca eğitim seviyesi yükseltilmeli, insanların başkalarını takip eden değil kendi hak ve yükümlülüklerini bilen kendi inisiyatifini doğrultusunda davranabilen bireyler haline getirilmesi sağlanmalıdır.

⁷⁴ Beydoğan (2003), s. 275-276.

İfade Özgürlüğü ve Türkiye

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Atar, Yavuz, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Önceki Anayasalar**, Mimoza Yayınları, Konya, 2002.

Beydoğan, T. Ayhan, **Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Bıçak, Vahit, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**, 1.baskı, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002.

Bozkurt, Enver/ Kütükçü, M. Akif/ Poyraz, Yasin, **Devletler Hukuku**, 4. Baskı, Asil Yayınları, Ankara, 2004.

Çavuşoğlu, Naz, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topuluk Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine**, İmaj Yayınevi, Ankara, 1994.

Gölcüklü, A.Feyyaz/ Gözübüyük, Şeref, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara, 2002.

Kapanı, Münci, **Kamu Hürriyetleri**, 7. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993

Kuzu, Burhan, **Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988.

Küçük, Adnan, **İfade Hürriyetinin Unsurları**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Öktem, Akif Emre (2002), **Uluslararası Hukukta İnanç Özgürlüğü**, 1. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2002.

Schauer, Frederick, **İfade Özgürlüğü**, (Çev: M.Bahattin Seçilmişoğlu), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002.

Sunay, Reyhan, **Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Hürriyeti**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Tanör, Bülent, **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, Ankara, 1994.

Trager, Robert/ Dickerson, Donna L., **Yirmibirinci Yüzyılda İfade Özgürlüğü**, (Çev: A. Nuri Yurdusev), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Tezcan, Durmuş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Seçkin Yayınları, Ankara 2002.

Ünal, Şeref, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, T.B.M.M. Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2001.

MAKALELER

Atar, Yavuz, “Türkiye’nin Hukuk Devleti Sorunu:Hukukun Evrensel Üstünlüğüne Karşı

Devletin Anayasal Üstünlüğü”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Editör:Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Ateş, Hamza, “Postmodern Toplum, Devlet ve Kamu Yönetimi”, **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar**, (Editörler: Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk,Bayram Coşkun), Seçkin Yayınları, Ankara, 2003.

Can, Osman, “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti”, **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, (Editör: Bekir Berat Özipek), Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Güriz, Adnan, “İfade Hürriyetinin Sınırları”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Derleyen: Hayrettin Ökçesiz), Afa Yayınları, İstanbul, 1998.

Kaboğlu, İbrahim, “Pozitif Anayasa Hukukunda Düşünce Özgürlüğünün Sınırları”, **Düşünce Özgürlüğü**, (Derleyen: Hayrettin Ökçesiz), Afa Yayınları, İstanbul, 1998.

Kaboğlu, İbrahim Özden “Bilim ve Sanat Özgürlüğü”, **İnsan Hakları**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

Kaboğlu, İbrahim Özden, “Düşünce Özgürlüğü”, **İnsan Hakları**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

Morange, Jean, “İfade Hürriyetinin Hukuki Esasları”, (Çev:Tuğba Ballıgil), **Düşünce Özgürlüğü**, (Derleyen: Hayrettin Ökçesiz), Afa Yayınları, İstanbul, 1998.

İfade Özgürlüğü”, **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S:6, 2006.

İNTERNET ADRESLERİ

Toraman, Cüneyt, “İfade Özgürlüğü (Sorunlar-Sebeup-Çözüm Önerileri)”,

<http://www.hukukcularder.org/raporlar/cuneytt.htm>,

www.belgenet.com

www.cankaya.gov.tr

www.TBMM.gov.tr